

SPIS RZECZY

Przedmowa	5
Część trzecia: OKRES LECHICKI	
I. Geografia osadnictwa północnosłowiańskiego w zaraniu wczesnego średniowiecza . .	11
1. Zagadnienie osadnictwa wczesnośredniowiecznego i podstawy źródłowe jego odtworzenia (11–60). Przełomowe znaczenie momentu osiągnięcia nadwyżek produkcyjnych około w. VII i odbicie tego przełomu w osadnictwie (11–13). Dualistyczne (K. Potkański) i monistyczne (F. Ratzel) pojęcie osadnictwa (13–14), „Determinizm humanistyczny” (14–17). Osadnictwo jako zjawisko stabilne (17–18). Sieć osadnictwa i źródła do niej: archeologiczne i toponomastyczne (18–21). Metoda toponomastyczna T. Wojciechowskiego w oparciu o nazwy patronimiczne i jej krytyka przez F. Bujaka; krytyka tej krytyki (21–31). Kierunek sceptyczny w toponomastyce (31–34). Sprawa „pogrobowej” produktywności nazw patronimicznych (Księga Henrykowska i in.) (34–40). Chronologia utraty produktywności przez nazwy patronimiczne w Bułgarii (40–41), na Węgrzech (41–43), w ziemi rostowsko-suzdalskiej (43–50), na Jaćwieży (50–51). Wnioski co do metody wykorzystania nazw patronimicznych (51–52). Zagadnienie wykorzystania innych kategorii nazw (52–57). Sformułowanie zadań tego rozdziału (57–59). Powody pominięcia Słowiańszczyzny południowej (59–60).	
2. Geografia osadnictwa wschodniosłowiańskiego (60–95). Strefa zaniku nomenklatury patronimicznej na południu Rusi i przyczyny tego zjawiska (60–63). Dane archeologiczne o osadnictwie słowiańskim w tej strefie (63–67). Ślady toponomastyczne osadnictwa skławińskiego nad Sanem i g. Dniestrem i małe jego plemiona (67–69). Skupienia osadnicze Dulebów-Bużan (70–72). Granice i rozmieszczenie osadnictwa Drewlan (72–73). Osadnictwo Polan i Siewierzan (73–75). Wiatycze (75–76). Zagęszczenie nazw patronimicznych na Białorusi i początki tamtejszego osadnictwa słowiańskiego (76–79). Zasiąg osadnictwa dregowickiego i pogranicze litewsko-ruskie (79–84). Małe plemiona dregowickie (84–85). Osadnictwo krywickie w dorzeczu Dniepru i Dźwiny. Jego szlaki w kierunkach północnych (85–90). Radymicze (90). Osadnictwo	

- słoweńskie i jego penetracja na północ w świetle nazw patronimicznych (90—95). Zagadnienie związków Słowenów ze Słowianami północno-zachodnimi (95).
3. Geografia osadnictwa słowiańskiego na terenach Polski południowej (95—137). Zagadnienie zachowania archaicznej nomenklatury w toponastyce polskiej (95—97). Nawiązanie osadnictwa do geografii plemiennej i onomastyka granicznych miejscowości (97—99). Zasięg górnośląskiej nomenklatury patronimicznej i stosunek osadnictwa górnośląskiego i małopolskiego (99—104). Podział plemienny osadnictwa górnośląskiego (104—107). Mapa archeologiczna (107—108). Zasięg dolnośląskiej nomenklatury patronimicznej i kwestia Wałów Śląskich (108—113). Podział plemienny osadnictwa dolnośląskiego, kwestia Trzebowian (113—117). Mapa archeologiczna (117). Dwoistość plemienna Małopolski (obszaru Chorwatów), zasięg Wiślan na lewym brzegu Wisły (117—122). Osadnictwo Wiślan na prawym brzegu Wisły (123—125). Podział plemienny osadnictwa Wiślan (125—127). Mapa archeologiczna i mapa zaludnienia XIV w. (127—128). Drugie plemię chorwackie — Łędzian (128—131). Zasięg nomenklatury patronimicznej Łędzian (131—133). Podział plemienny osadnictwa Łędzian i pierwotna przynależność do Łędzian terytorium Grodów czerwieńskich (133—137). Mapa archeologiczna (137).
 4. Geografia osadnictwa słowiańskiego na terenach Polski północnej i środkowej (137—179). Podział Mazowsza na lewo- i prawobrzeżne (137—140). Pierwotna ludność prawobrzeżnego Mazowsza i rozmieszczenie jej nomenklatury patronimicznej (140—145). Struktura plemiennie-osadnicza Mazowsza (145—147). Kujawy i zasięg ich nomenklatury patronimicznej (147—149). Kujawskie terytoria plemienne (149—150). Osadnictwo kujawskie w ziemi chełmińskiej i jego stosunek do Prusów (150—155). Granice plemienne Polan (150—155). Wewnętrzno-plemienny podział osadnictwa Polan (162—166). Mapa archeologiczna (166—167). Zagadnienie środkowo-polskiej grupy wielkoplemiennej (167—169). Terytoria małoplemienne tej grupy (169—170). Mapa grodzisk Polski Środkowej (170). Zagadnienie jednoci plemiennej Pomorza (170—174). Nazwy patronimiczne na Pomorzu (174—175). Podział plemienny Pomorza (175—179).
 5. Osadnictwo zachodniosłowiańskie na terenach nowej kolonizacji (179—222). Cztery strefy osadnictwa zachodniosłowiańskiego według nazw patronimicznych (179—180). Osadnictwo słowackie grupy wschodniej i zachodniej i jego geneza (180—182). Podział plemienny zachodniej grupy słowackiej (182—183). Gęsta sieć nomenklatury patronimicznej w Czechach i na Morawach oraz jego zasięg (184—186). Podział plemienny osadnictwa czeskiego (186—193). Podział plemienny osadnictwa morawskiego (193—194). Mapa archeologiczna (194—195). Obszar serbo-łużycki i jego granice (195—196). Penetracja Słowian na zachód od Sali (196—200). Podział plemienny osadnictwa serbo-łużyckiego (200—208). Ślady archeologiczne tego osadnictwa, kształty osad (208—209). Ogólne rozmieszczenie osadnictwa nad Łabą i Odrą w świetle nazw patronimicznych (209—210). Limes Saxonicus (210—212). Słowianie na lewym brzegu Łaby (212—215). Podział plemienny osadnictwa słowiańskiego między Łabą a Odrą (215—220). Osadnictwo słowiańskie Rugii (220—222).

II. Przełom gospodarczy w krajach słowiańskich u schyłku doby plemiennej 223

1. Chronologia, zasięg terytorialny oraz czynniki przełomu gospodarczego w zaraniu wczesnego średniowiecza (223—235). Chronologia przełomu gospodarczego u Słowian (223—225). Przełom gospodarczy na zie-

miach dawnego Cesarstwa rzymskiego (225–230). Obce i rodzime czynniki przełomu gospodarczego u Słowian (230–232). Problematyka tego rozdziału (232–235).

2. Systemy uprawy ziemi we wczesnym średniowieczu (235–265). Recepcja systemu dwupolowego przez Słowian (235–237). Odmienny charakter dwupolówki słowiańskiej w porównaniu ze śródziemnomorską (237–240). Dowody wczesnej recepcji dwupolówki nieregularnej (240–241). Dwupolówka regularna jako system oboczny trójpólówki (241–244). Trójpólówka osłabiona (244–247). Wyłączenie trójpólówki z wczesnośredniowiecznej agrotechniki Słowian (247–253). System bezugorowy (253–257). Kwestia nawożenia pól i koszarowania bydła (257–259). Cztery systemy uprawy u Słowian (259–260). Zagadnienie kształtów wsi i układu gruntów (260–265).
3. Narzędzia rolnicze zwłaszcza orne (265–291). Rola sprzężaju i narzędzi w rozwoju uprawy ziemi (265–266). Produkcja żelaza do wyrobu narzędzi (266–271). Systematyka narzędzi ornych (271–274). Radło drewniane (274–275). Radło żelazne symetryczne i asymetryczne (275–279). Socha (279–281). Geneza pługa (281–285). Brama i użycie koni do bronowania (285–288). Sierp i półkosek (288–290). Kompleksowy charakter zmian w agrotechnice (290–291).
4. Zagadnienie rozmiarów produkcji zbożowej. Zaludnienie (291–315). Podstawą szacunku grupa czteroosobowa (291–295). Rozmiary areалу uprawianego z pomocą jednego radła (295–299). Normy wysiewu (299–303). Wysokość plonów (303–307). Oszacowanie produkcji zbożowej netto (308–310). Rozmiary nadwyżek produkcyjnych (310–311). Oszacowanie zaludnienia (311–312). Szacunek ogólny areálu uprawnego (312–315).
5. Chów zwierząt domowych i pozostałe zajęcia ludności (315–343). Zagadnienie rozmiarów produkcji hodowlanej (315–317). Zwiększenie bazy paszowej dzięki rozwojowi rolnictwa (317–320). Rozwój hodowli a wzrost zaludnienia (320–322). Wahania cen wskaźnikiem rozwoju hodowli w czasach nowożytnych (322–325). Rozmiary hodowli wczesnośredniowiecznej (rejestr wrocławski w świetle danych wykopaliskowych i średniowiecznych źródeł pisanych) (326–331). Konsumpcja produktów mięsnych w aspekcie klasowym (331). Struktura konsumpcji chłopskiej (331–333). Proporcje wewnętrzne konsumpcji produktów zwierzęcego pochodzenia (333–337). Gospodarka leśno-wodna i zagadnienie jej regionalizacji (337–339). Udział gospodarki leśno-wodnej w całokształcie produkcji (339–342). Rekonstrukcja konsumpcji grupy czteroosobowej odpowiadającej radłu (342–343).

III. Początki klasowego zróżnicowania społeczeństwa

344

1. Dezintegracja rodu i formy rodziny (344–372). Ogólny schemat struktury społeczeństwa przedklasowego i klasowego w aspekcie ekonomicznym (344–345). Stosowanie metody porównawczej (345–347). Rozkład rodu w związku z przejściem do systemu ornego (347–348). Przejście od metod osadnictwa zbiorowego (rodowego) do indywidualnego (348–349). Zadruga i wielka rodzina oraz zagadnienie jej związku genetycznego z rodem pierwotnym (349–352). Zadruga na terenie Chorwacji dalmatyńskiej (353–354). Wschodniosłowiańska późnofeudalna wielka rodzina (355–357). Przewaga małej rodziny w Polsce nowożytnej (357–358). Struktura wielkiej rodziny i jej późnofeudalny model białoruski (358–363). Wczesnośredniowieczna wielka rodzina w Czechach (363–365) i w Polsce (365–367). Chłopski ród gniazdowy (367–371). Zagadnienie wielkiej rodziny w korelacji z osadnictwem indywidualnym (371–372).

2. Wspólnota terytorialna (372–407). Zagadnienie wolnej marki germańskiej (372–377). Krytyka koncepcji *res nullius* (377–380). Dane o wspólnocie starogermańskiej (380–383), jej porównanie z marką średniowieczną (383–384). Trzy szczeble wspólnoty terytorialnej u Słowian: wspólnota plemienna i jej przeobrażenie w regale książęce (384–392); wspólnota typu opolnego na Rusi (392–401), w Polsce i w Czechach (401–404); wspólnota wiejska (405–407). Wnioski (407).
3. Zagadnienie wolnej ludności pospolitej (408–429). Dwie teorie pierwotnego ustroju społeczeństwa germańskiego: demokratyczno-wolnościowa i władczo-arystokratyczna (408–409). Krytyka teorii władczo-arystokratycznej (409–413). Ślady pierwotnej wolności w ustroju społecznym Słowiańszczyzny Wschodniej (413–416). Zagadnienie pierwotnej wolności w Polsce (416–419). Pierwotna wolność człowieka pospolitego w Czechach (419–421) i w Słowiańszczyźnie północno-zachodniej (421–422). Pierwotne pojęcie wolności i jej upadek (422–423). Odbicie przemian społecznych w terminologii „ludzie” i inne określenia *pospólstwa* (423–429).
4. Wojownicy szeregowi (430–464). Rycerstwo szeregowe wczesnego średniowiecza kontynuacją wojowników starożytnych? (430–431). Dwie kategorie rycerstwa szeregowego: wiejska i miejska (431). Kategoria drobnoszlachecka pospolitego rycerstwa i jej osadnictwo w Polsce (431–435). Krytyka koncepcji „starszslacheckiej” genezy drobnej szlachty (435–442). Nawiązanie drobnej szlachty do włodyków (442–443). Powszechność kategorii włodyków w Polsce (443–445). Kwestia pochodzenia włodyków (445–447) i ich nawiązanie do wczesnośredniowiecznego rycerstwa szeregowego (pospolitego) (447–451). Rycerstwo szeregowe w Czechach (451–453), na terenie serbo-łużyckim (453–455) i u Słowian południowych (455–456). Drobne rycerstwo na Rusi i na Litwie (456–458). Miejskie rycerstwo szeregowe na Rusi (458–461) i w Polsce (461–463). Wnioski (463–464).
5. Początki wielkiej własności ziemskiej (464–513). Sformułowanie problematyki (464). Czynniki genezy kategorii społecznej możnych (464–466). Zasada rodowo-dynastyczna wyodrębnienia możnych w Polsce (466–470), w Czechach (470–472), w Słowiańszczyźnie północno-zachodniej (472–474), u Słowian południowych (474–478), na Rusi (478–481), u Bałtów (481–482). Przenikanie świeżych elementów do szeregów arystokracji (482–483). Pojęcie „wielkiej własności” w okresie formowania się społeczeństwa klasowego (483–484). Teoretyczne określenie rozmiarów pierwotnej „wielkiej własności” (484–487). Kategorie średniowiecznej wielkiej własności w ich stosunku do pierwotnej własności (487–489). Początek wzrostu wielkiej własności w Polsce około r. 1040 (489–492). Najdawniejsze dane źródłowe o pierwotnej wielkiej własności u Słowian (492–494). Pierwotna struktura wielkiego majątku (494–496). Zagadnienie stanowiska społecznego bezpośrednich producentów w dobrach pierwotnej wielkiej własności (496–499). Przyczyny zatrudnienia ludności niewolnej w dobrach wielkiej własności (499–500). Początkowy brak ludności poddańczej u Germanów (500–501). Jeństwo wojenne jako źródło niewoli (501–503). Wykorzystanie jeńców jako siły roboczej (503–506). „Feudalizacja” niewolników (506–510). Powstanie ludowe w Polsce przeciwko nowym formom feudalizacji (510–512). Powstania antyfeudalne na Rusi (512–513). Struktura społeczna w ujęciu statystycznym (513).